

Imaginarul creștin în denumirile populare românești de plante

Ioan MILICĂ

1. Preliminarii

Oglindirea credințelor religioase în lexicul unei limbi istorice este o realitate de necontestat din moment ce cuvintele, și, mai precis, numele „pot dezvălui informații cruciale privind genul, înrudirea, originea geografică și religia” vorbitorilor (Bodenhorn & vom Bruck 2006: 4). Ca versiune miniaturală a marelui tezaur antropologic al limbii, vocabularul denumirilor populare de plante se dovedește o arie de cercetare științifică interesantă și complexă prin problemele dificile pe care le ridică.

Multe din chestiunile importante dezbătute de specialiști stau în legătură cu sursele denominative pe baza cărora s-au constituit atât vocabularele etnobotanice ale limbilor cât și nomenclaturile științifice, observația de fond fiind aceea că, în procesul de evoluție cultural-istorică a civilizației umane, modelele denominative științifice, ale căror origini sînt indiscutabil legate de modelele denominative empirice, s-au convenționalizat și s-au autonomizat, influențînd, la rîndu-le, sferile denumirilor populare. În ceea ce privește sursa denominativă reprezentată de credințele religioase, sursă prezentă atît în tiparele nomenclaturii științifice cât și în cele ale vocabulelor etnobotanice, este important să observăm că aceasta are în cele două tipuri de modele denominative relevanță și pregnanță distincte. Pentru modelul savant, acest izvor al numirii este astăzi periferic; în schimb, în vocabularele etnobotanice ale multor limbi, el este una din sursele de numire dominante. În acord cu Bejan (1991: 41), cel mai important domeniu denominativ din vocabularul românesc al numelor de plante este cel al animalelor și păsărilor, urmat de cel al ființelor supranaturale. Mai departe, cel de-al doilea domeniu este alcătuit din două subdomenii, mai exact ansamblul termenilor referitori la ființe mitologice precum ielele, zînele sau zmeii și vocabularul incluzînd referințe cu rezonanță creștină, din care fac parte constituenți precum Dumnezeu, Hristos, Maica Domnului, sfinții ș.am.d. Fără a oferi evidențe de ordin statistic, Bejan (1991: 97) notează că cel mai frecvent constituent lexical care participă la dezvoltarea denumirilor populare românești de plante aparținînd domeniului

ființelor supranaturale este *drac*, dar constituenți precum *popă*, *Maica Domnului*, *Sf. Maria*, *Maica Precista* au și ei un rol important în alcătuirea vocabularului etnobotanic cu rezonanță creștină. Constatarea nu evidențiază doar prezumția că diavolul este entitatea supranaturală prototipică în formarea unor denumiri etnobotanice românești avînd ca izvor vastul domeniu „mitologie și religie”, ci pune în valoare și venerația de care Maica Domnului se bucură în Biserica Ortodoxă și în folclorul românesc¹, din moment ce multe nume de plante stau în legătură cu această emblemă a creștinismului. La o privire mai atentă, se observă că asemenea constituenți lexicali foarte potenți în a da naștere unor fitonime nu sînt specifici vocabularului etnobotanic românesc, ci, dimpotrivă, figurează în terminologiile etnobotanice ale mai multor limbi vorbite de popoarele creștine. De fapt, în Evul Mediu și în Renaștere denumirile de plante cu originea în numele divinității și ale sfinților erau atît de răspîndite încît latina botanică a învățaților vremii, întemeiată pe tradiția denominativă de tip popular, cuprindea multe astfel de denumiri. Ca reacție față de această modă lingvistică, Carl von Linné (Carol Linnaeus), fondatorul nomenclurii botanice științifice, descuraja fățiș - în Secolul Luminilor - practica de a boteza plantele cu nume de sfinți, iar acest tip de atitudine reflectă în mod clar că sosise timpul ca nomenclatura științifică să se desprindă din matca vechilor obișnuințe denominative. „Numele de gen” - scrie Linné, în faimoasa *Philosophia Botanica*² (1751), reluînd o afirmație dintr-o lucrare anterioară, *Critica Botanica*³ (1737: 69) - „nu ar trebui date abuziv pentru a cîștiga protecția sfinților și a oamenilor faimoși sau pentru a-i sărbători”. Ghicim în spatele acestui precept etica protestantă pe care unul din marii părinți ai terminologiilor științifice o angajează discret în a formula regulile de atribuire a denumirilor științifice, aspect nu foarte dificil de probat dacă se ține cont de faptul că recomandarea linneană se sprijină bibliografic pe contribuția notabilă și reacționară a botanistului elvețian Johann Bauhin, *De Plantis a' Divis Sanctis've Nomen Habentibus* (1591), publicată cu aproape un veac și jumătate înainte de apariția lucrărilor fondatoare ale savantului suedez.

Chiar dacă multe dintre sentințele lui Linné privind nomenclatura botanică științifică sînt astăzi obsolete, este important să observăm că pentru inteligenția secolelor al XVI-lea - al XVIII-lea reforma practicilor de numire a plantelor și animalelor s-a concretizat într-o îndepărtare graduală și pronunțată de marile tradiții

---

¹ Culegeri de producții folclorice precum Marian (1904) sau Teodorescu (1885) probează prezența tutelară a Maicii Domnului și a Divinității în spiritualitatea populară românească.

² Linnaeus' *Philosophia Botanica*, traducere în limba engleză de Stephen Freer, Oxford University Press, 2003; traducerea și adaptarea în limba română a fragmentului citat ne aparțin.

³ „Nominibus genericis non abuti decet ad Sanctorum hominumque in alia arte Illustrium memoriam conservandam, vel favorem captandum.”

denominative ale Antichității și Evului Mediu. Pe măsură ce Linné înlocuia denumiri de gen de inspirație romano-catolică precum *Sanct. Tritinatis, Alberti, Antonii, Benedicti, Christophori, Gerardi, Georgii, Guilielmi, Johannis, Jacobi, Kunigundis, Ladislai, Laurentii, Pauli, Petri, Philippi, Quirini, Ruperti, Simeonis, Stephani, Valentini, Zachariae* cu nume laice și „barbare”⁴ precum *Hepatica, Erysimum, Geum, Actaea, Aegopodium, Valeriana, Agrimonia, Artemisia, Senecio, Eupatorium, Gentiana, Sanicula, Primula, Parietaria, Isatis, Tussilago, Geranium, Malva, Circaea, Paeonia, Centauria*⁵ despărțirea de drumuri dintre cele două modele denominative, popular și științific, devenea din ce în ce mai pronunțată. Pe măsură ce terminologiile științelor naturale se standardizau și se generalizau, transformându-se în seturi de convenții dezvoltate conform unor reguli sistematice, vocabularele populare ale realităților lumii naturale își continuau vechiul și statornicul drum al specificității lingvistice și cultural-istorice. Astfel, în nomenclatura științifică denumirile botanice cu rezonanță creștină au lăsat treptat locul unor denumiri descriptive și tehnice, în timp ce denumirile populare de plante de inspirație religioasă au continuat să un loc central în vocabularele etnobotanice.

Urmarea firească a acestei bifurcații în atribuirea de nume plantelor și animalelor s-a observat cu și mai multă precizie în veacul al XIX-lea, când cercetarea științifică a folclorului și a denumirilor populare de tot felul a favorizat elaborarea și publicarea unor savante lucrări lexicografice dedicate terminologiilor populare și pertinentei lor culturale, iar bogăția de denumiri etnobotanice cu referință biblică și creștină nu a putut fi trecută cu vederea de oamenii de știință. Astfel, botaniști precum Britten și Holland (1886: xvii-xviii) au putut constata că în vocabularul etnobotanic al limbii engleze exista „*un mare număr de nume de plante ce ar putea fi denumite dedicatorii*”, întrucât „*oglesc numele multor sfinți și chiar al Divinității. Totuși, cele din urmă sînt foarte puține, și reflectă pioșenia: denumiri precum **God Almighty's Bread and Cheese; God's Eye; God's Grace; God's Meat; Our Lord's, sau Our Saviour's Flannel; Christ's Hair; Christ's Herb; Christ's Ladder, Christ's Thorn, Holy Ghost și Herb Trinity** alcătuiesc aproape întregul inventar. Cu totul alta este referirea la Binecuvîntata Fecioară Maria, căreia îi sînt dedicate foarte multe denumiri formate cu „**Lady**” sau „**Our Lady**”. Consultarea cuvîntului „**Lady**” va dovedi cît de numeroase sînt aceste denumiri în dicționar. Cîteva denumiri strîns legate de Binecuvîntata Fecioară Maria, cum ar fi **Virgin Mary's Cowlips, Virgin Mary's Milkdrops, Mary's Tears, Virgin Mary's Pinch** perpetuează legende încîntătoare, redade la numele respective.*

⁴ Multe dintre aceste denumiri „necreștinești” reprezintă, de fapt, dovezi ale întoarcerii la tezaurul cultural și lingvistic greco-latin, bază a tuturor terminologiilor științifice actuale.

⁵ Linnaeus 1737: 71-72. See also Linné 2003: 182-183.

Mulți alți Sfinți au beneficiat de o recunoaștere asemănătoare, cel mai adesea pentru că plantele denumite în onoarea lor înfloreau în perioada în care ei erau sărbătoriți (...). Mai apoi, referințele la diavolul au motivat apariția unei părți importante a nomenclaturii plantelor; în cea mai mare parte, acestea s-au sprijinit, așa cum e normal de presupus, pe proprietățile negative, reale sau presupuse, ale plantelor care îi poartă numele. Strins legate de aceste denumiri sînt, probabil, și numele, destul de multe, care includ termeni precum „Fairy” (rom. zîină) sau „Witch” (rom. vrăjitoare).” În cazul limbii engleze, inventarul unor astfel de nume de plante cu rezonanță creștină este cu atît mai semnificativ sub aspect cultural cu cît convulsivitatea Reformei din secolul al XVI-lea au dus la constituirea Bisericii Anglicane, și, implicit, la crearea unui reper cultural și istoric menit să semnaleze că respectivele denumiri populare de plante sînt anterioare epocii respective. Dacă adăugăm că în foarte interesantul său tratat asupra simbolismului folcloric al plantelor, Folkard (1892) dedică întregi capitole „plantelor Bisericii Creștine” și „plantelor Diavolului”, vom indica, poate, mai bine, cît de complicat este studiul simbolismului păgîn și/sau creștin al multor denumiri etnobotanice.

În plan mai amplu, ideea că denumirile populare și științifice ale plantelor au netăgăduite izvoare denominative de ordin mitologic și religios a fost convingător ilustrată de lucrările prestigioase ale unor cercetători și savanți precum Peter Bernhardt (2008), A. de Gubernatis (1878, 1882) sau É. Roland (1896-1914). Totuși, rolul activ jucat de diverse credințe populare sau de producții folclorice precum descîntecele, fabulele, snoavele, legendele, proverbele, ghicitorile sau alte specii epice și lirice populare în crearea și fixarea unor denumiri comune de plante este, datorită gradului foarte înalt de dificultate al unui asemenea tip de investigație, mai puțin clarificat, cu toate că există destule contribuții remarcabile în planul cercetării internaționale (Thiselton-Dyer 1889, Folkard, 1892) și naționale (Marian 2008, 2010). Certitudinea pe care o căpătăm prin lectura unor astfel de lucrări de referință este că vastul tablou istoric și cultural în care se înscrie numirea plantelor a suferit, în timp, schimbări majore, provocate de factori atît de natură lingvistică cît și extralingvistică.

Revenind la chestiunea denumirilor populare de plante care oglindesc influența profundă a creștinismului, se cuvine să concluzionăm că tradiția îndelungată și foarte răspîndită de a da nume plantelor sau de a le explica originea și caracteristicile în acord cu diverse repere biblice și creștine a favorizat apariția unui repertoriu bogat de fitonime, iar sursele denominative de factură mitologică au intrat, la un moment dat, în competiție cu cele de sorginte creștină, după cum afirmă, între alții, Britten și Holland (1886: xvii-xviii): „unele nume reflectă transferul dinspre zeitățile păgîne spre sfinții creștini, altele, au origine direct creștină”. Această afirmație atrage atenția asupra celei mai importante consecințe pe care numirea populară a realităților

naturale le-a avut în plan lingvistic. Pe de o parte, multe dintre plantele cunoscute omului își datorează numele faptului că ideologia și practicile creștine s-au întrepătruns cu sau au înlocuit diverse alte habititudini lingvistice și culturale considerate păgâne, iar această schimbare amplă manifestată în mai multe culturi a aruncat în uitare un număr incalculabil de denumiri etnobotanice. Pe de altă parte, dacă urmărim considerațiile formulate de Britten și Holland, intuim că plante anterior necunoscute au primit la un moment dat „botezul” creștin. Așadar, în ce condiții se poate vorbi despre trecerea de la o denotație precreștină la una creștină sau despre o desemnare de origine exclusiv creștină ?

Extraordinara diversitate a lumii plantelor și a denumirilor acestora face foarte dificilă reconstituirea condițiilor în care o realie vegetală a fost denumită sub influența creștinismului. În toate limbile naturale, plantele cunoscute de om au, de regulă, mai multe denumiri populare și - în absența unor dovezi credibile care să sprijine concluzia că o plantă anterior necunoscută își datorează numele influenței directe și exclusive a creștinismului - eforturile de a cerceta circumstanțele exacte ale actului de numire rămân în mare nesatisfăcătoare. Acestei limite i se adaugă capcanele lingvistice notorii în care cercetătorul poate cădea atunci când realizează un studiu asupra istoriei denumirilor populare de plante: etimologia populară, atracția paronimică, hipercorectitudinea și calcul lingvistic.

Dacă pe tărîmul termenilor etnobotanici este foarte dificil de reconstituit cu acuratețe condițiile în care o plantă și-a primit numele, terenul nomenclaturii științifice se dovedește mai prielnic țelului de a căuta denumiri cu rezonanță exclusiv creștină, în ciuda pericolului de a considera ca fiind de origine exclusiv creștină o realitate lingvistică savantă a cărei origine se află, de fapt, într-un nume popular problematic. Totuși, din moment ce nomenclatura botanică științifică s-a îndepărtat în mod explicit de tradiția atribuirii de nume cu rezonanță creștină, numai câteva tipuri de denumiri științifice de plante pot face obiectul unei analize cu folos.

În categoria denumirilor de origine exclusiv creștină pot fi incluse unele din constructele științifice cu indicație geografică și comemorativă⁶. În acord cu recomandările *Codului Internațional de Nomenclatură Botanică* (citată de Stearn 1983: 295), prezența unor indicații specific creștine, precum atributul „sfint”, este obligatorie în cazul fitonimelor formate pornind de la denumiri geografice, iar această regulă poate înlesni căutarea denumirilor științifice de plante cu sursă exclusiv creștină: „un prefix sau un supranume care indică înobilizarea sau canonizarea poate fi omis, de ex., *candollei* după De Candolle, *jussieui* după De

---

⁶ Definite ca denumiri date „în onoarea unei personalități” (Gledhill 2008: 23), indicațiile comemorative ale numelor botanice savante au mai fost considerate și „nume onorifice” (Lemmon 1878).

Jussieu, *hilairei* după Sainte-Hillaire, *remyi* după St. Rémy, dar în indicațiile geografice 'St.' Este redat ca *sanctus* (m.) sau *sancta* (f.) e.g. *sancti-johannis*, a(l) Sf. Ion, *sanctae-helenae*, a(l) Sf. Elena”.

Dat fiind că, în practica de a stabili denumiri științifice, indicațiile geografice și cele comemorative sînt intens întrebuintate pentru a identifica diverse genuri și specii de plante, căutarea modelelor denominative exclusiv creștine trebuie să țintească spre identificarea numelor de locuri și de persoane specifice perspectivei creștine. De pildă, dacă obiectul de cercetare este reprezentat de indicațiile geografice, lingvistul care studiază denumirile științifice ale plantelor trebuie să aibă în atenție faptul că „denumirile geografice folosite în latina botanică pot fi, din unghi istoric, clasificate în trei clase, conform perioadei de referință: (1) cele romane, (2) cele puse în circulație în Evul Mediu și în secolul al XVI-lea din motive juridice și științifice și (3) cele moderne.” (Stearn 1983: 206).

Deoarece, în Evul Mediu, dar și mai apoi, multe denumiri geografice au fost date în onoarea divinității, a Maicii Domnului sau a sfinților, e de așteptat ca denumirile științifice ale unora din plantele ce cresc în arealurile geografice „botezate” cu nume creștinești să poarte numele locului de origine. Cu alte cuvinte, în terminologia științifică a plantelor, un toponim devine baza de dezvoltare a unui fitonim. De pildă, genul *Sanctambrosia* Skottsb.⁷ denumește mai multe specii de plante native de pe insula San Ambrosio, una din cele patru insule ale unui arhipelag aflat în largul coastelor chiliene, *Islas de los Desventurados* („Insulele Nefericite”). Descoperit și botezat de navigatorii veacului al XVI-lea, arhipelagul nu este - dacă se face abstracție de recenta bază navală a armatei chiliene - locuit, așa că speciile autohtone ale genului *Sanctambrosia* pot fi considerate ca purtătoare ale unui nume de sorginte exclusiv creștină. Cu toate acestea, toponimul San Ambrosio este o convenționalizare științifică a unei atracții paronimice. La origine, numele insulei a fost *St. Nabor*⁸ (San Ambor), însă, sub presiunea prestigiului și autorității de care se bucură în biserica romano-catolică Sf. Ambrozie (San Ambrosio), figură tutelară a creștinismului din veacul al IV-lea d.Hr, numele ostrovului stîncos a fost preschimbat în San Ambrosio. Un alt fitonim științific, *Festuca sanctae-mathae*⁹, conservă, prin epitetul speciei, o indicație de origine exclusiv creștină, fundamentată pe un nume de sfînt (Sf. Marta). Mai departe, toponimul columbian *Sierra Nevada de Santa Marta* este doar una din multele reflectări lingvistice ale stabilirii creștinilor pe continentul sud-american.

---

⁷ Quattrocchi 2000/IV: 2376.

⁸ Sfinții Nabor și Felix sînt martiri creștini ai prigoanei din vremea împăratului Dioclețion (303 d.Hr.).

⁹ Quattrocchi 2006/II: 954.

Dacă indicațiile geografice incluse în denumirile științifice de plante permit, pînă la un punct, reconstituirea relativ precisă a circumstanțelor în care unei esențe vegetale i s-a atribuit un nume cu rezonanță creștină, mecanism interpretativ ușurat și faptul că istoria nomenclaturii științifice botanice este, ca și în cazul altor terminologii savante, plener conservată în scris, indicațiile geografice prezente în denumirile etnobotanice demonstrează, în contrast cu modelul denominativ științific, cît de complicat poate fi istoricul lingvistic și cultural al unor fitonime populare și cît de alambicată poate fi, uneori, întrepătrunderea dintre viziunea naivă și cea savantă asupra lumii vegetale.

Reținînd, spre exemplu, comentariile lui Lindsay (1929: 39) asupra *arborelui lui Iuda*¹⁰, aflăm că numele popular este motivat de credința conform căreia „acesta este copacul de care s-a spînzurat Iuda, deoarece bobocii roșii de floare care apar înaintea frunzelor seamănă cu picăturile de sînge”. Un alt cercetător, Watts (2007: 215) notează că în imaginarul popular „florile trandafirii indică rușinea arborelui de care Iuda s-a spînzurat”. Același autor scrie că această credință de origine grecească s-a răspîndit pe măsură ce arborele ornamental al cărui habitat nativ este Orientul Mijlociu a fost aclimatizat în Europa Occidentală. În călătoria sa spre Vest, planta a primit o denumire latină savantă, *arbor Judae*, care, la rîndul ei, a iscat confuzii și a alimentat imaginația colectivă (cf. Rolland 1903/IV: 79). Pe terenul limbii franceze, calchiera denumirii latinești a generat două denumiri populare concurente, *arbre de Judée* (arbore de Iudeea) și *arbre de Judas*¹¹ (arborele lui Iuda). Mai apoi, cel mai probabil în epoca lui Shakespeare, copacul și zestrea sa lingvistică au trecut în Albion, iar planta și-a fixat, în limba engleză, denumirea *Judas tree*, o copie lingvistică a lat. *arbor Judae*. Așadar, este corect să presupunem că pletora de denumiri populare din limbile europene, germ. *Judasbaum*, it. *albero di Giuda*, rom. *arborele Iudei*, rus. *Iudino derevo*, sp. *árbol de Judas*, trebuie pusă pe seama largii circulații a legendei cu rădăcină biblică.

În lumina considerațiilor de mai sus, descrierea unor fitonime populare românești cu rezonanță creștină va fructifica noțiunea de imaginar botanic, definită în prezenta lucrare drept lexicalizarea covențională și ades figurată a unor reprezentări istorice și culturale puse în circulație prin nume de plante ce subliniază influența creștinismului. Deși poate părea vagă, această definiție provizorie, de lucru, are

¹⁰ În limba engleză, denumirea comună este *Judas tree*. Numele științific al plantei, *Cercis siliquastrum*, propus de Linné în 1753, are ca izvoare etimologice gr. *kerkis* (vechi nume folosit de Teofrast pentru a denumi copacul respectiv, cf. Quattrocchi 2000 /I: 485), însemnînd ‘suveică’, codificare a formei alungite a capsulei de semințe, și lat. *siliqua*, cu înțeles asemănător, ‘pod - capsulă’, de la care s-a format termenul botanic *siliquastrum*, ‘plant - plantă’ (cf. OLD 1968: 1762).

¹¹ „Cuvîntul *Judée* (Iudeea), în loc de *Judas* (Iuda), se bazează pe confuzia iscată de terminația de genitiv *Judae* în urechile oamenilor neștiutori [de limbă latină - I.M.]” (Rolland 1903/IV: 79).

menirea de a reliefa că o limbă naturală este oglinda unei culturi și mediul dinamicii culturale. Interpretând limba ca tezaur cultural putem observa acțiunea conjugată și importanța factorilor intra- și extralingvistici în configurarea desemnării și a sensurilor, iar denumirile de plante și de animale se numără, în opinia noastră, printre exemplele tipice de ilustrare a dimensiunii antropologice a unei limbi.

Analiza denumirilor populare românești prezentate în cele ce urmează a fost realizată urmărindu-se două aspecte de bază, procedeele lexical-formative dominante în vocabularul etnobotanic românesc și imaginarul botanic creștin reflectat de fitonime. O atenție sporită a fost acordată compuselor în structura cărora intră constituenți ce aparțin domeniului-sursă avut în vedere: creștinismul.

2. Formarea cuvintelor

Răsfoirea dicționarilor și enciclopediilor românești de etnobotanică (Borza 1968, Drăgulescu 2010, Florea Marian, 2008-2010, Panțu 1906, Pîrvu 2002-2005) arată că cele mai productive mecanisme de formare a numelor de plante sînt derivarea și compunerea. În chip firesc, cele două procedee lexical-formative sînt responsabile de apariția a două clase de denumiri populare de plante: *fitonimele simple (sintetice)*, alcătuite dintr-un singur cuvînt, și *fitonimele complexe (analitice)*, formate din doi sau mai mulți constituenți lexicali. Spre deosebire de această organizare a vocabularului etnobotanic românesc, nomenclatura științifică este exclusiv analitică; în botanica științifică, orice denumire are un *constituent/ nume generic* (engl. *generic name*), prin care este desemnat taxonul de rang superior, al genului, și un *constituent/ atribut specific* (engl. *specific epithet*), prin care este desemnat taxonul de rang inferior, al speciei.

2.1. Derivarea

Dintre toate tipurile de afixare, sufixarea este mecanismul cel mai eficient în formarea denumirilor populare de plante¹². Derivatele-fitonime fac, de regulă, trimitere la: 1) aspectul general al plantei sau al uneia dintre părțile constitutive: *ghimpoasă*¹³ (*Arcticum lappa*); 2) coloritul plantei sau al uneia dintre părți: *albăstrică*¹⁴ (*Aster tripolium*); 3) gustul sau mirosul plantei ori al uneia dintre părți: *dulcișor*¹⁵ (*Hedysarum grandiflorum*); *mirodele*¹⁶ (*Diplotaxis tenuifolia*); 4)

---

¹² La rigoare, se poate trasa o distincție între derivatele formate inițial pe terenul limbii române și mai apoi adoptate în vocabularul etnobotanic și derivatele care denumesc plante în mod exclusiv, însă această problemă nu formează obiectul analizei de față.

¹³ Drăgulescu 2010: 285; rom. *ghimpoasă* < rom. *ghimpe* + suf. *-oasă*.

¹⁴ Drăgulescu 2010: 32; rom. *albăstrică* < rom. *albastră* + suf. *-ică*.

¹⁵ Drăgulescu 2010: 238; rom. *dulcișor* < rom. *dulce* + suf. *-ișor*.

„comportamentul” plantei: *somnișor*¹⁷ (*Calamintha clinopodium*); 5) proprietățile sevei: *lăptic*¹⁸ (*Euphorbia cyparissias*); 6) întrebuințarea plantei, cu următoarele subclase: a) terapeutică: *negelariță*¹⁹ (*Chelidonium majus*); b) magică: *drăgostiță*²⁰ (*Sedum maximum*); c) ornamentală: *bucuriță*²¹ (*Euphrasia stricta*); d) practică: *măturișcă*²² (*Artemisia annua*); 7) locul: a) de creștere: *băltățele*²³ (*Ranunculus acris*); b) de origine reală sau presupusă: *turcoaice*²⁴ (*Zinnia elegans*); 8) perioada de apariție, maturizare sau înflorire, cu subclasele: a) momentul zilei: *zorele*²⁵ (*Convolvulus arvensis*); b) anotimpul: *primăveriță*²⁶ (*Galanthus nivalis*); c) sărbătorile: *crăciunele*²⁷ (*Euphorbia pulcherrima*).

În lumina acestei succinte clasificări trebuie arătat că domeniile-sursă ale terminologiei etnobotanice constituie o tipologie cuprinzătoare care pune în prim-plan dimensiunea antropologică a vocabularului botanic popular. Domeniile-sursă cel mai ușor de recunoscut stau în legătură cu referințe precum:

- alimentele: *plăcințele*²⁸ (*Trollius europaeus*); *untișor*²⁹ (*Taraxacum officinale*);
- animalele: *vulpoi*³⁰ (*Sorghum halepense*);
- banii: *bănucei*, *bănuței*, *bănuțele*³¹, *părăluțe*³² (*Bellis perennis*);

¹⁶ Drăgulescu 2010: 407; rom. *mirodele* < rom. *mirodie*, cuvînt de origine grecească, cel mai probabil împrumutat prin bulgară, întrebuințat în trecut pentru a desemna, mai întîi, *pătrunjelul*, și, prin extensie, o clasă mai largă de plante aromatice.

¹⁷ Drăgulescu 2010: 575; rom. *somnișor* este un derivat al rom. *somn*.

¹⁸ Drăgulescu 2010: 348; rom. *lăptic* este un diminutiv al substantivului *lapte*. Termenul desemnează albeața sevei.

¹⁹ Drăgulescu 2010: 428; în trecut, planta era folosită în lecurile contra negilor.

²⁰ Drăgulescu 2010: 236; rom. *drăgostiță* este un derivat al subst. *dragoste*. Fitonimul indică folosirea plantei în descîntece de dragoste.

²¹ Drăgulescu 2010: 97.

²² Drăgulescu 2010: 394; rom. *măturișcă* < rom. *mătură* + suf. *-ișcă*.

²³ Drăgulescu 2010: 60; denumirea populară semnalează că planta crește în zone de baltă și mlăștinoase.

²⁴ Drăgulescu 2010: 628 consideră că „numele ar putea sugera naționalitatea femeilor de la care româncele au luat planta pentru a o cultiva în grădini”.

²⁵ Drăgulescu 2010: 670; numele comun sugerează că planta își deschide inflorescența în zorii zilei.

²⁶ Drăgulescu 2010: 507; denumirea este ilustrativă în a semnala că planta crește la începutul primăverii.

²⁷ Drăgulescu 2010: 208; fitonimul indică perioada de maturizare a plantei.

²⁸ Drăgulescu 2010: 488; diminutivul cu formă de plural este motivat de forma frunzelor.

²⁹ Drăgulescu (2010: 637-638) notează că în popor s-a încetățenit credința că ierbivorele domestice care mănîncă planta vor da lapte mai bun pentru prepararea unor produse ca brînză sau untul.

³⁰ Drăgulescu 2010: 663; deși obscură, analogia prin care planta este asociată cu animalul ar putea indica că aceasta crește în habitatul natural al vulpii. Conform unei alte ipoteze, impactul plantei asupra habitatului este, prin transfer metaforic, asemănător cu instinctul de prădător al animalului care în conștiința colectivă simbolizează viclenia.

- corpurile cerești: *steluță*³³ (*Aster alpinus*); *soreancă*³⁴ (*Heliantus annuus*);
- etnia: *țigănuțe*³⁵ (*Tagetes patula*).
- ființele supranaturale: *zmeoaică*³⁶ (*Laserpitium archangelica*);
- insectele: *puricică*³⁷ (*Polygonum persicaria*);
- obiectele de uz cotidian: *găletuși*³⁸ (*Aquilegia vulgaris*); *punguliță*³⁹ (*Capsella bursa-pastoris*);
- părțile corpului: *limbariță*⁴⁰ (*Alisma plantago-aquatica*);
- păsările: *vulturică*⁴¹ (*Hieracium aurantiacum*);
- alte plante: *griușor*⁴² (*Ranunculus ficaria*);
- relațiile sociale: *uncheșel*⁴³ (*Nigella damascena*);
- vestimentația și podoabele: *cerceluț*⁴⁴ (*Fuchsia coccinea*) etc.

Departate de a fi complet, acest repertoriu trebuie să includă și denumirile cu rezonanță creștină, iar numele de plante aferente domeniului pot fi puse în relație cu patrimoniul folcloric de mituri, legende apocrifice și alte narațiuni simbolice care stau

---

³¹ Drăgulescu 2010: 62.

³² Drăgulescu 2010: 463. Seria de denumiri etnobotanice prin care monedele sînt asociate cu aspectul florilor sau al frunzelor este mai amplă.

³³ Drăgulescu 2010: 587. Denumirea este motivată de similitudinea stabilită în imaginația poporului între inflorescențele unor plante și forma aparentă a stelilor pe bolta cerească, aspect amplu codificat și în nomenclatura științifică a plantelor. Diminutivul codifică dimensiunile reduse ale plantei.

³⁴ Drăgulescu 2010: 576. Numele codifică abilitatea plantei de a sta cu „fața” la soare în timpul zilei, proprietate denumită *heliotropism*.

³⁵ Drăgulescu 2010: 634. După cum indică numele, această plantă cu flori este asociată cu vestimentația viu colorată a țiganilor și cu comportamentul lor stereotipic.

³⁶ Drăgulescu 2010: 669.

³⁷ Drăgulescu 2010: 514. Fitonimul sugerează că planta este întrebuințată pentru a alunga puricii.

³⁸ Drăgulescu 2010: 276. Această denumire populară este motivată de asemănarea pe care poporul o găsește între inflorescența plantei și un obiect de uz cotidian în gospodăria țărănească.

³⁹ Drăgulescu 2010: 513. Denumirea comună cea mai cunoscută este traista-ciobanului, denumire codificată și în constituentul specific al binomului științific întrebuințat de botaniști.

⁴⁰ Drăgulescu 2010: 357; rom. *limbariță* < Rom. *limbă* + suf. *-ariță*. Denumirea este motivată de aspectul frunzelor.

⁴¹ Drăgulescu 2010: 663; rom. *vulturică* < rom. *vultur* + suf. *-ică*. Termenul etnobotanic pare a-și avea originea în credința că păsări de pradă precum vulturul sau șoimul consumă planta pentru a-și îmbunătăți vederea.

⁴² Drăgulescu 2010: 297; rom. *griușor* < Rom. *griu* + suf. *-ușor*. Numele popular indică asemănarea cu grîul.

⁴³ Drăgulescu 2010: 636; rom. *uncheșel* < rom. reg. *uncheș* + suf. *-el*. Fitonimul pare motivat de asemănarea pe care imaginația populară o stabilește între forma mugurilor și capul unui om bătrîn.

⁴⁴ Drăgulescu 2010: 154; rom. *cerceluț* < Rom. *cercel* + suf. *-uț*. Denumirea populară trebuie pusă pe seama metaforei prin care florile plantei sînt asemănate cu cerceii.

alături de ideologia, ritualurile și practicile religioase ce caracterizează viața spirituală tradițională a comunităților creștine.

O succintă trecere în revistă a subdomeniilor care constituie **imaginarul botanic creștin** reflectă existența unor fitonime sintetice referitoare la:

- **sfinți**: În folclorul românesc, unii sfinți se bucură de mare prestigiu. O deosebită însemnătate în asigurarea acestui prestigiu pare să o fi avut suprapunerea sărbătorilor creștine peste vechi rituri agrare și magice, așa cum s-a întâmplat, de pildă, cu ziua Sf. Gheorghe (23 aprilie), care coincide, în mare, cu mijlocului primăverii astronomice, deci cu perioada de vîrf a unor lucrări agrare, și cu ziua Sf. Dumitru (26 octombrie), care coincide, în mare, cu mijlocul toamnei, așadar cu perioada de încheiere a multor lucrări agricole. Alți sfinți, precum Sf. Petru și Pavel, sînt considerați de popor păzitorii raiului. O altă credință foarte răspîndită este că de ziua Sf. Ion (24 iunie) cerurile se deschid și toate necuvîntătoarele capătă darul vorbirii. De altfel, ziua solstițiului de vară este asociată cu numeroase superstiții, ritualuri și practici magice. Sf. Ilie, alungătorul de draci, sărbătorit pe 20 iulie, se bucură de mare prețuire în folclorul românesc⁴⁵. Un colind transilvănean cules în 1873 de la un student transilvănean și publicat în colecția Teodorescu (1885: 33) sintetizează în chip ilustrativ importanța sfinților cu care românii și-au îmbodobit numeroase creații folclorice: „*la scaunul Domnului, / la scaun de judecată / und' s'adună lumea toată, / measă mîndră mi-e întinsă / și de sfinți masa-i coprinsă:/ de Ion, sfîntul Ion, / de Ilie, sfînt Ilie / și Petru, sfîntul Petru, / cu toți sfinții d'a'mpreună / ospătînd cu voiă bună.*”. În calitate de matrice denominative pentru unele nume populare de plante, numele acestor sfinți au stat în mod natural la baza unor creații lexicale precum *dumitriță*⁴⁶ (Aster salignus, Begonia semperflorens, Sedum sieboldii) < (Sf.) Dumitru + suf. -iță; *georgițe*⁴⁷ (Convallaria majalis) < (Sf.) George + suf. -iță; *sîngiorgel*⁴⁸ (Pulmonaria angustifolia, Pulmonaria officinalis) < Sîngeorgiu + suf. -el sau *petreancă*⁴⁹ (Asclepias syriaca, Heliosperma quadrifidum) < (Sf.) Petru + suf. -eancă]. Alte denumiri populare împrumutate de la alte popoare, cum ar fi, de pildă, *crisoforiță* (Actaea spicata) < (Sf.) Cristofor + suf. -iță, perpetuează credința că sfîntul a binecuvîntat planta pentru a-i apăra pe creștini de boli cumplite ca ciuma, iar astfel de credințe au infuzat imaginarul omului medieval. Credința în puterea tămăduitoare a crisoforiței este, după cum demonstrează Rolland (1896/I: 129-130) pan-europeană, aspect

⁴⁵ Vezi Pamfile 2008, Niculiță-Voronca 2008.

⁴⁶ Drăgulescu 2010: 239.

⁴⁷ Drăgulescu 2010: 281.

⁴⁸ Drăgulescu 2010: 552.

⁴⁹ Drăgulescu 2010: 478.

probat de marele inventar de denumiri etnobotanice dezvoltate după același tipar: [iarba Sf. Cristofor].

- **sărbători:** Pe lângă celebrările sfinților creștini, marile sărbători ale creștinătății, Nașterea și Învierea Domnului, sînt reprezentate în vocabularul botanic popular de derivate precum *crăciunile*⁵⁰ (*Bergenia lingulata*, *Rhypsalis pachyptera*) < *Crăciun* + suf. *-ele* sau *păștele*⁵¹ (*Anemone nemorosa*) < *Paște* + suf. *-ele*, iar astfel de fitonime pun în evidență motivarea culturală a denumirilor de plante.

- **Fecioara Maria:** există foarte puține derivate care oglindesc venerația poporului român față de Maica Domnului, un exemplu tipic fiind rom. *mărioare*⁵² (*Callistephus chinensis*) < *Maria* + suf. *-ioare*, denumire ce semnalează că planta ajunge la maturitate în preajma Adormirii Maicii Domnului (15 august). Numărul foarte restrîns de derivate care au ca sursă numele Fecioarei Maria este însă compensat de numărul mare de compuse al căror nucleu imagologic și denominativ este reprezentat de Sf. Maria. Dacă plasăm frumosul șir de fitonime analitice în vastul peisaj al creațiilor folclorice românești dedicate Maicii Domnului și faptelor acesteia (Marian 1904, Pamfile 2008, Niculiță-Voronca 2008, Teodorescu 1885), se poate concluzia, în acord cu Mircea Eliade (1936: 33-39), că: „*Maica Domnului s'a descoperit sufletului popular românesc sub forma sa cea mai umană, mai familiară. Legende românești asupra Maicii Domnului întrec în frăgezimea sentimentului care le-a creat, chiar cele mai umile legende medievale germanice. Este o trăsătură caracteristică a sufletului poporului românesc de a se apropia de tainele suprafirești ale creștinimului cu umilință dar și cu o cordială spontaneitate. Este o trăsătură caracteristică, asta, dar și o dovadă de tăria sentimentului religios românesc*”.

- **personaje biblice:** rom. *adămească*⁵³ (*Ajuga laxmannii*) < *Adam* + suf. *-ească* este o creație lexicală formată, cel mai probabil, după modelul altui fitonim, *avrămească*⁵⁴ (*Ajuga laxmannii*); cea de-a doua denumire populară este, dacă îi dăm crezare unor botaniști români, o etimologie populară în care este implicat numele patriarhului biblic Avram. Un alt nume popular mai sugestiv, *barba-boierului*, indică și mai bine asocierea figurată pe care o imaginația populară a stabilit-o între forma inflorescenței și sfințele personaje cu bărbi albe și lungi prezente în iconografia religioasă. Mai mult decît atît, în folclorul românesc, Adam, adesea denumit *Moș Adam*, are o bogată rețea de reprezentări literare, fapt probat de textele folclorice prezente în colecțiile de referință (cf. Pamfile 2008/I, Teodorescu 1885). Același lucru

⁵⁰ Drăgulescu 2010: 208.

⁵¹ Drăgulescu 2010: 467.

⁵² Drăgulescu 2010: 389.

⁵³ Drăgulescu 2010: 26.

⁵⁴ Drăgulescu 2010: 50.

poate fi afirmat despre biblicul Avram și despre planta numită *avrămească* (cf. Tocilescu & Țapu, 1980/I: 154, 350; III: 89, 151 etc.). Ilustrativ pentru înțelegerea uzului popular al plantelor și pentru aprecierea simbolismului lor ni se pare, de pildă, descîntecul „în contra lipitorii și sburătorului” prins în colecția Teodorescu (1885: 379), pe care îl redăm cu ortografia actuală: „*avrămeasă, / hristineasă, / drăgan, / leuștean, / și odolean, / mătrăgună, / sînge-de-nou-frați, / iarba ciutei / și muma-pădurii / cum se sparge tîrgul / cum se sparge Oborul / așa să se spargă faptul / și lipitura, / și sburătorul*”.

- **ființe celeste:** rom. *îngerăș*⁵⁵ (*Begonia rex*) < rom. *înger* + suf. *-aș* denumește o plantă al cărei nume este motivat de similaritatea pe care poporul a descoperit-o între aripile îngerilor și frunzele plantei. Același tipar este prezent și în denumirea științifică: în cazul binomului *Angelica archangelica*, constituentul generic *Angelica* se situează în descendența denumirii savante latinești *herba angelica*, ilustrativă în a semnala că în conștiința omului medieval planta era considerată ca avînd proprietăți curative (Quattrocchi, 2000/I: 141). Un astfel de traseu denominativ legitimează afirmația că unele denumiri științifice ale plantelor au ca prototipuri denumiri populare.

- **diavol:** rom. *drac* a dar naștere unei ample terminologii etnobotanice constînd atît din fitonime sintetice, precum *dracă*⁵⁶ (*Paliurus spina-christi*, *Xantium spinosum*), *drăcoaică*⁵⁷ (*Paliurus spina-christi*), *drăcușor*⁵⁸ (*Anthurus archeri*), cît și din fitonime analitice ce vor fi discutate mai jos.

- **oameni ai bisericii:** Clerul și monahii au în folclorul românesc reprezentări literare nu întotdeauna măgulitoare, dat fiind că diverse specii de texte folclorice pun aceste personaje în lumina critică a satirei. Această coordonată a imaginarului popular se regăsește și în terminologia poporană a plantelor⁵⁹, mai cu seamă în cazul fitonimelor compuse. Derivate precum *călugărei* (*Erythronium dens-canis*) < *călugăr* + suf. *-el, -i, călugărași* (*Knautia arvensis*) < + suf. *-aș, -i, călugărișoară*⁶⁰ (*Succisa pratensis*) < *călugăr* + suf. *-ișoară*, fie subliniază asemănarea pe care imaginația populară o stabilește între aspectul plantelor și înfățișarea ori ținuta monahală, fie sugerează că respectivele plante sînt cel mai adesea cultivate în grădinile monastice sau cresc în preajma mănăstirilor.

- **obiecte de cult:** Rolul crucial rezervat religiei în viața comunităților creștine a determinat formarea unor nume comune de plante care au ca baze lexicale termeni

⁵⁵ Drăgulescu 2010: 339.

⁵⁶ Drăgulescu 2010: 234.

⁵⁷ Drăgulescu 2010: 235

⁵⁸ Drăgulescu 2010: 235.

⁵⁹ A se vedea, de pildă, Teodorescu 1885, Tocilescu & Țapu 1980.

⁶⁰ Drăgulescu 2010: 140.

denumind obiecte bisericești: *candeluță*⁶¹ (*Aquilegia vulgaris*) < *candelă* + suf. -uță, *prescuriță*⁶² (*Sempervivum soboliferum*) < *prescură* + suf. -iță.

Dintre subdomeniile amintite, cea mai bogată reprezentare lexicală se remarcă în cazul derivatelor formate de la nume de sfinți, cărora le asociem și denumirile formate prin derivare de la numele marilor sărbători. Evidențele lexicale prezente în dicționarele și enciclopediile etnobotanice susțin constatarea că una din categoriile centrale ale vocabularului popular al plantelor - timpul - este codificată lingvistic luându-se ca reper diviziunile simbolice ale calendarului creștin. În conjuncție cu alte realități culturale și lingvistice, precum literatura populară, toponimele sau antroponimele, serii lexicale precum *dumitraș* (*Aster novae-angliae*), *dumitrici*, *dimitrițe* (*Chrysanthemum indicum*), *dumitrie* (*Sedum sieboldii*) și *dumitriță*⁶³ (*Aster salingnus*, *Begonia semperflorens*, *Sedum sieboldii*) atestă prestigiul pe care o sărbătoare creștină îl poate avea în conștiința populară. Mai mult decât atât, fundamentul ritualic al numelor de plante cu rezonanță creștină nu poate fi negat dacă sînt avute în atenție familii lexicale dezvoltate, de felul celei ce are ca nucleu *Crăciunul*: *crăciunăreasă*, *crăciunărică* (*Epiphyllum truncatum*), *crăciunel* (*Bergenia crassifolia*, *Epiphyllum truncatum*, *Phyllocactus ackermannii*, *Rhipsalis crispata*), *crăciunele* (*Bergenia lingulata*, *Rhipsalis pachyptera*), *crăciuniță* (*Begonia semperflorens*, *Bergenia crassifolia*, *Bergenia lingulata*, *Epiphyllum truncatum*), *crăciuneasă* (*Epiphyllum truncatum*, *Phyllocactus ackermannii*), *crăciunească*⁶⁴ (*Epiphyllum truncatum*).

2.2. Compunerea

Diversitatea lingvistică a denumirilor de plante îi permite cercetătorului să identifice aproape orice tip de compunere. Totuși, nu toate tiparele de compunere sînt echilibrat reprezentate în vocabularul etnobotanic, iar această observație înlesnește trasarea unei distincții între realizările centrale, dominante, prototipice și realizările periferice, marginale, neprototipice. Din acest punct de vedere, Bejan (1991: 220 ș.u.) consideră că în terminologia populară a plantelor, realizările lexicale paratactice, dezvoltate fie prin juxtapunere, fie prin coordonare, sînt rare în raport cu realizările hipotactice, dezvoltate prin diverse tipuri de subordonare. Deși compusele hipotactice constituie modelul dominant în formarea fitonimelor analitice, trebuie arătat că distincția central-marginal se poate valorifica și pentru a demonstra că numai unele tipuri de subordonare au randament formativ foarte bun în vocabularul

⁶¹ Drăgulescu 2010: 128.

⁶² Drăgulescu 2010: 506.

⁶³ Drăgulescu 2010: 239.

⁶⁴ Drăgulescu 2010: 208.

etnobotanic. Tipurile de compunere cel mai bine reprezentate în microvocabularul numelor de plante cu rezonanță creștină sînt cele dezvoltate prin:

A) **subordonare acuzativă**, realizată după schema [nume + prepoziție + nume] sau după schema [nume + adjectiv];

B) **subordonare genitivă**, realizată după schema [nume + nume propriu] sau după schema [nume + nume].

Primul tipar de compunere prin subordonare acuzativă, [nume + prepoziție + nume], este ilustrat de realizări lexicale ai căror constituenți hipotactici indică de regulă timpul cînd planta ajunge la maturitate: *cireș de Ispas*⁶⁵ (*Cerasus avium* var. *juliana*), *floare de Paști*⁶⁶ (*Anemone nemorosa*), *rujă de Rusalii*⁶⁷ (*Paeonia officinalis*). Vechimea⁶⁸ și stabilitatea denominativă a acestui tipar lexical-formativ este dovedită de prezența în primul dicționar al limbii române, *Dictionarium valachico-latinum* (cca. 1650), a fitonimelor analitice care îl oglindesc⁶⁹: *măr de Svînt Pietru* (Chivu 2008: 101), *pară de Svîntă Mărie* (Chivu 2008: 107). Observații asemănătoare⁷⁰ se pot face și asupra compuselor dezvoltate conform celui de-al doilea tipar hipotactic acuzativ, [nume + adjectiv], schemă concretizată în denumiri etnobotanice ai căror constituenți cu rezonanță creștină indică fie timpul de maturizare: *mere sînionești*⁷¹, *mere sîntiliești*⁷², *pere sînpetrești*⁷³, *pere sîntămărești*⁷⁴ fie habitatul: *busuioc mînăstiresc*⁷⁵ (*Dracocephalum moldavicum*), *garoață călugărească*⁷⁶ (*Dianthus*

⁶⁵ Borza 1968: 221. În calendarul creștin ortodox, *Înălțarea (Domnului)* sau *Ispasul*, este sărbătorită la patruzeci de zile după Înviere.

⁶⁶ Borza 1968: 233.

⁶⁷ Bejan 1991: 139. În calendarul creștin ortodox, *Pogorîrea Sfintului Duh*, *Cinzecimea* sau *Rusaliile*, este sărbătorită la cincizeci de zile după Paști.

⁶⁸ Cercetări bine documentate asupra istoriei culegerii numelor populare românești de plante au întreprins, între alții, Borza 1958: 199-219 și Pop 1930a: 164: 174, Pop 1930b: 234-244.

⁶⁹ Vezi, pentru detalii, Chivu 2010: 333-340.

⁷⁰ Pentru atestări istorice ale tiparului formativ, vezi Chivu 2008: 107, „*pară popească*”.

⁷¹ Drăgulescu 2010: 386. Soiul se numește astfel pentru că merele se coc în preajma sărbătoririi nașterii sfintului Ioan Botezătorul.

⁷² Bejan 1991: 207. Soiul se numește astfel pentru că merele se coc în preajma sărbătoririi sfintului Ilie (20 iulie).

⁷³ Drăgulescu 2010: 462. Soiul se numește astfel pentru că perele se coc în preajma sărbătorii sfinților apostoli Petru și Pavel (29 iunie).

⁷⁴ Bejan 1991: 207. Soiul se numește astfel pentru că perele se coc în preajma sărbătorilor sfintei Marii (15 august, 8 septembrie).

⁷⁵ Borza 1986: 214. Numele sugerează că planta este crescută în grădinile mănăstirilor.

⁷⁶ Borza 1986: 237. Lexicograful afirmă că denumirea populară românească este, cel mai probabil, un calc lingvistic după germ. *Kartäusernelke*, o plantă cu flori cultivată în grădinile așezărilor monastice.

chartusianorum). Alte compuse codifică informații referitoare la miros: *lemn sfânt*⁷⁷ (*Santolina chamaecyparissus*), sau la mărime și formă: *clopot mînăstiresc*⁷⁸ (*Campanula persicifolia*).

Un interes aparte îl suscită unele creații lexicale guvernate de scheme formative acuzative marginale, precum *treizeci-de-arginți*⁷⁹ (Lunaria annua) sau *curelele de opinci ale Domnului Hristos*⁸⁰ (Triglochin palustre), nu doar din cauză că ilustrează existența unor tipare de compunere atipice sau exotice, cît mai ales pentru că sînt lexicalizări plastice ce reflectă viziunea poporului asupra unor evenimente biblice și legendare.

Dacă ne îndreptăm atenția asupra tiparelor de compunere genitivală, două realități lingvistice trebuie numaidecît avute în vedere. În primul rînd, se cuvine să arătăm că prin numărul compuselor dezvoltate, schemele formative de tip genitival au caracter prototipic, cel puțin în privința denumirilor etnobotanice cu rezonanță creștină. În al doilea rînd, nu trebuie neglijat că primele lucrări lexicografice românești din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea par a legitima o ipoteză interesantă, anume că, în privința denumirilor populare de plante, tiparele acuzative aveau, în veacurile trecute, un randament superior celor genitivale, din moment ce frecvența lor de apariție este mai pronunțat ilustrată⁸¹. În clasa fitonimelor compuse după schema genitivală [nume + nume propriu] intră denumiri cu rezonanță biblică și creștină referitoare la:

⁷⁷ Borza 1968: 250. Drăgulescu 2010: 351 notează că fitonimul românesc este calchiat după *Heiliges Pochholz*, care, la rîndul său, ar fi o copie a denumirii științifice (*Santolina*). Același specialist comentează că determinantul hipotactic *sfînt* se referă la mirosul plăcut al acestei plante aromatice. Quattrocchi (2000/IV: 2380) observă că denumirea științifică *Santolina* are ca sursă lat. *santolina*, dezvoltat prin atracție paronimică din lat. *santonina*, termen ce denuște un vechi trib galic, *Santoni/Santones*, pe al căror teritoriu s-ar fi aflat habitatul nativ al plantei „creștinate” ulterior.

⁷⁸ Borza 1968: 222. Drăgulescu 2010: 181 notează că, prin analogie cu marile clopote mănăstirești, în termenul etnobotanic sînt codificate detalii privind forma și mărimea florilor plantei.

⁷⁹ Bejan 1991: 113. Drăgulescu 2010: 621 insistă asupra ideii că în imaginarul colectiv al românilor fructele plantei sînt asemădate cu forma și mărimea banilor de argint primiți de Iuda pentru a-l trăda pe Iisus.

⁸⁰ Borza 1968: 228. Drăgulescu 2010: 224 semnaleză existența unei legende botanice românești prin care se explică transformarea nojițelor de la opincile lui Dumnezeu în frunze ale plantei.

⁸¹ În lista de denumiri etnobotanice extrasă de Borza 1958: 206-208 din lexiconul lui Teodor Corbea, numărul compuselor formate după tipare hipotactice acuzative este mai mare decît al celor formate după tipare hipotactice genitivale. Între fitonimele analitice formate după tipar genitival există și cîteva cuvinte compuse de interes pentru tema lucrării de față: *iarba lui Svtu Ghiorghie* (*Convallaria majalis*), *iarba crucei/crucii* (*Polygala comosa*), *pecetea lui Solomon* (*Polygonatum officinale*), *pita lui svintu Ioan* (*Ceratonia siliqua*), *iarba Mariei Magdalenei* (*Valeriana celtica*), *lemnul lui Avram* (*Vitex agnus castus*). Prezența acestor fitonime în dicționarul lui Corbea este un argument în favoarea vechimii și statorniciei imaginarului botanic popular de inspirație creștină.

- **Dumnezeu**: *cămașa-Domnului*⁸² (*Convolvulus arvensis*); *ciucurele-Domnului*⁸³ (*Adenostyles alliariae*); *coroana-lui-Hristos*⁸⁴ (*Passiflora coerulea*); *floarea-Domnului*⁸⁵ (*Aconitum napellus*, *Delphinium elatum*); *iarba-lui-Dumnezeu*⁸⁶ (*Artemisia arboratum*); *inima-Domnului*⁸⁷ (*Dicentra spectabilis*), *lacrimile-lui-Christos*⁸⁸ (*Briza media*, *Dicentra spectabilis*); *lumânarea-Domnului*⁸⁹ (*Verbascum phlomoides*); *mila-Domnului*⁹⁰ (*Ajuga laxmannii*); *mușcata-lui-Christos*⁹¹ (*Chrysanthemum parthenium*); *ochiul-lui-Christos*⁹² (*Aster alpinus*); *pîinea-lui-Dumnezeu*⁹³ (*Lactarius deliciosus*); *papucul-Domnului*⁹⁴ (*Cypripedium calceolus*); *rugul-lui-Dumnezeu*⁹⁵ (a species of *Rosa*); *săgeata-lui-Dumnezeu*⁹⁶ (*Orobanche* spp.); *scaunul-Domnului*⁹⁷ (*Phlox paniculatus*) etc. Foarte plastică și relevantă pentru a

⁸² Borza 1968: 217. Drăgulescu 2010: 140 notează că numele plantei este explicat printr-o legendă botanică potrivit căreia Dumnezeu și-a pus, după o ploaie, cămașa la uscat, însă veșmintul s-a micșorat, prefăcându-se în inflorescența plantei.

⁸³ Bejan 1991: 112. Drăgulescu 2010: 172 observă că florile plantei seamănă cu niște ciucuri.

⁸⁴ Borza 1968: 225. În imaginarul popular, aspectul florii creează imaginea coroanei de spini purtate de Iisus în timpul calvarului, în timp ce staminele ar fi aidoma cuielor folosite pentru a-l crucifica pe Hristos (cf. Drăgulescu 2010: 202). Conform explicațiilor etimologice oferite de Quattrocchi (2000/III: 1974), imaginarul popular este conservat și în denumirea științifică: *Passiflora* < Lat. *passio*, -nis ('a suferi'); „*florile simbolizează suferința și crucificarea lui Isus Cristos*”.

⁸⁵ Borza 1968: 234. Planta este foarte toxică.

⁸⁶ Borza 1968: 244. Drăgulescu 2010: 317 propune ca denumirea populară să fie înțeleasă drept o referire metaforică la mirosul plăcut al plantei.

⁸⁷ Borza 1968: 249. Comentariile lui Drăgulescu 2010: 334 sugerează că planta are flori foarte frumoase, în formă de inimă.

⁸⁸ Borza 1968: 249. Denumirea botanică populară este o reprezentare lingvistică sugestivă a calvarului lui Hristos (cf. Drăgulescu 2010: 345).

⁸⁹ Borza 1968: 253. Drăgulescu 2010: 364 consideră că aspectul de luminare al plantei ar avea, în imaginarul popular, origine divină.

⁹⁰ Borza 1968: 259. Drăgulescu 2010: 404 afirmă că denumirea etnobotanică este o copie împrumutată a unei vechi denumiri botanice medievale, *gratia Dei*, ale cărei rămășițe sînt conservate în constituenții generici al binomului științific *Gratiola officinalis*. Datorită asemănării dintre planta medicinală *Gratiola officinalis* și *Ajuga laxmannii*, numele celei dintîi a fost folosit pentru a o numi și pe cea de-a doua.

⁹¹ Borza 1968: 262.

⁹² Borza 1968: 265. Florile au formă de ochi.

⁹³ Bejan 1991: 111. Unele din părțile plantei sînt comestibile.

⁹⁴ Borza 1968: 268. În imaginația vie a poporului, florile acestor plante seamănă, prin formă și mărime, cu papucii purtați de Dumnezeu sau de Maica Domnului. (Drăgulescu 2010: 450).

⁹⁵ Bejan 1991: 141.

⁹⁶ Bejan 1991: 114. Drăgulescu 2010: 547 presupune că denumirea populară semnalează proprietățile curative ale plantei pe care țărani o foloseau ca remediu împotriva junghiurilor, denumite și *săgetături*.

⁹⁷ Bejan 1991: 109. În viziunea poporului, frunzele plantei au forma unor scaune folosite fie de ființele supranaturale păgîne, fie de cele creștine (Drăgulescu 2010: 556).

sublinia legăturile complexe create între caracteristicile obiective ale plantelor și perspectiva subiectivă asupra atributelor lor este și denumirea *floarea Sfintei Treimi*⁹⁸ (*Viola tricolor*).

- **Fecioara Maria:** *acoperământul-Maicii*⁹⁹ (*Ficus carica*); *brîul-Maicii-Domnului*¹⁰⁰ (*Phalaris arundinacea*); *cămașa-Maicii-Domnului*¹⁰¹ (*Convolvulus arvensis*); *ciucurele-Maicii-Domnului*¹⁰² (*Adenostyles alliariae*); *dorul-Maicii-Precista*¹⁰³ (*Asplenium trichomanes*); *floarea-Sf.-Mării*¹⁰⁴ (*Aster novae-angliae*); *iarba- Sf.-Mării*¹⁰⁵ (*Hierochloe australis*); *inima-Maicii-Domnului*¹⁰⁶ (*Dicentra spectabilis*); *izma-Maicii-Precista*¹⁰⁷ (*Tanacetum balsamita*); *lacrimile-Maicii-Domnului*¹⁰⁸ (*Coix lacryma-jobi*); *lemnul-Maicii-Domnului*¹⁰⁹ (*Artemisia annua*, *Santolina chamaecyparissus*); *lingura-Maicii-Domnului*¹¹⁰ (*Cochlearia officinalis*); *mîna-Maicii-Domnului*¹¹¹ (*Anastatica hierochuntica*); *mătura-Maicii-Precista*¹¹²

⁹⁸ Drăgulescu 2010: 260. Autorul menționează existența unei legende botanice prin care se oferă o explicație asupra denumirii populare pe care o are planta cu frumoase flori tricolore.

⁹⁹ Borza 1968: 201. Acest arbore mediteranean de mare rezonanță biblică (Musselman 2012: 55) a primit un nume, dat cel mai probabil de călugări și motivat de asemănarea coronamentului cu acoperământul de cap al Maicii Domnului (cf. Drăgulescu 2010: 26).

¹⁰⁰ Borza 1968: 209. Frunzele lungi și înguste cu ornamentație albă au primit codificare lingvistică în denumirea populară (Drăgulescu 2010: 89).

¹⁰¹ Borza 1968: 217.

¹⁰² Borza 1968: 221.

¹⁰³ Borza 1968: 229. Acest fitonim este considerat de Drăgulescu 2010: 233 o corupere a denumirii *părul-Maicii-Precista*.

¹⁰⁴ Borza 1968: 234. Numele acestei plante este motivat, în accepția lui Drăgulescu 2010: 260, de perioada de înflorire, Sfinta Marie Mică (8 septembrie).

¹⁰⁵ Borza 1968: 244. Drăgulescu 2010: 321 afirmă că numele popular stă în legătură cu mirosul plăcut al plantei. Quattrocchi (2006/II :1041) sugerează că denumirea științifică conservă o veche conceptualizare populară, 'iarbă sfântă': *Hierochloe* < Gr. *hyeros* 'sfint' + *chloe* 'iarbă'. Cele două tipuri de denumiri, populară și științifică, oglindesc „întrebuințarea plantei în ceremonii religioase” (Quattrocchi 2006/II : 1041).

¹⁰⁶ Borza 1968: 247.

¹⁰⁷ Borza 1968: 248. Drăgulescu 2010: 337 argumentează că mirosul plăcut motivează denumirea etnobotanică. Pletora de nume populare din limbile europene pare să aibă ca izvor denumirea din latina botanică medievală: *herba Divae Mariae*.

¹⁰⁸ Borza 1968: 249. Quattrocchi (2000/I: 579) susține că numele științific al speciei, *lacryma-jobi*, reprezintă codificarea în latina botanică medievală a unui model denominativ care a generat multe denumiri vernaculare: cf. Engl. *Job's tears*.

¹⁰⁹ Borza 1968: 250.

¹¹⁰ Bejan 1991: 109. Frunzele plantei au aspect de linguriță (cf. Drăgulescu 2010: 358).

¹¹¹ Borza 1968: 260. Drăgulescu 2010: 396 notează că această plantă cu habitat nativ în deșerturile Egiptului și Siriei are proprietatea de a se deschide ca o palmă atunci când este udată. Simion Florea Marian (2010/II: 423) consideră că planta a fost naturalizată în țările române de călugări, care, de

(*Artemisia annua*); *papucul-Maicii-Domnului*¹¹³ (*Cypripedium calceolus*); *păhărelul-Maicii-Domnului*¹¹⁴ (*Cladonia pixidata*) 107; *părul-Maicii-Domnului*¹¹⁵ (*Adiantum capillus-veneris*, *Artemisia annua*); *poala-Maicii-Domnului*¹¹⁶ (*Convolvulus arvensis*); *poala-Sfintei-Mării*¹¹⁷ (*Melissa officinalis*) etc.

- **sfinți**: Sf. Anton: *iarba-lui-Antonie*¹¹⁸ (*Prunella vulgaris*); Sf. Christofor: *iarba-lui-Cristofor*¹¹⁹ (*Actaea spicata*); Sf. Gheorghe: *floarea-Sîngiorgiului*¹²⁰ (*Corydalis cava*), *iarba-lui-Sf. Gheorghe*¹²¹ (*Convallaria majalis*); Sf. Ilie: *biciul-lui-Sf. Ilie*¹²² (*Poa nemoralis*); Sf. Ion: *floarea-lui-Sîntion*¹²³ (*Galium verum*), *iarba-lui-Sf. Ion*¹²⁴ (*Hypericum perforatum*), *pita-lui-Sf. Ion*¹²⁵ (*Ceratonia siliqua*); Sf. Sofia: *iarba-Sf. Sofia* (*Artemisia pontica*)¹²⁶; Sf. Vasile: *buruienile-lui-Sf. Vasile*¹²⁷ (*Inula britannica*) etc.

---

altfel, i-ar fi dat și numele popular. Același autor arată că, în folclorul românesc, denumirea populară este explicată printr-o legendă botanică.

¹¹² Borza 1968: 258. Drăgulescu 2010: 394 arată că în trecut planta era folosită pentru a confecționa mățuri.

¹¹³ Borza 1968: 267.

¹¹⁴ Bejan 1991: 107. Forma acestui lichen are aspectul unui pahar de mici dimensiuni.

¹¹⁵ Borza 1968: 268. Planta are ramuri fine și subțiri, aidoma firelor de păr. Pe baza exemplelor date de Quattrocchi (2000/I: 51), se poate concluzia că denumiri populare precum engl. *Venus' hair* sau it. *capelvenere* pot fi considerate calcuri după codificarea științifică fixată de Linné. Prin urmare, fitonimul popular românesc *părul Vinerei* ar putea fi, de asemenea, un calc după model străin.

¹¹⁶ Bejan 1991: 109. Drăgulescu 2010: 493 presupune că florile plantei sînt prin tradiție asociate cu veșmintele Maicii Domnului.

¹¹⁷ Bejan 1991: 109. Drăgulescu 2010: 493 comentează că multe plante aromatice denumite în popor *poala-Sfintei-Mării* sînt motivate de credința că veșmintele Fecioarei au un miros foarte plăcut. Simion Florea-Marian (2010/III: 79) consemnează efectele benefice ale întrebuițării plantei.

¹¹⁸ Borza 1968: 244. Drăgulescu 2010: 317 subliniază că această plantă medicinală este, la popoarele catolice, pusă sub patronajul Sf. Anton, considerat mare tămăduitor.

¹¹⁹ Borza 1968: 243.

¹²⁰ Borza 1968: 234. Drăgulescu 2010: 260 notează că planta se maturizează în preajma sărbătoririi sfintului Gheorghe.

¹²¹ Borza 1968: 244.

¹²² Bejan 1991: 105. Drăgulescu 2010: 71 discută asocierea imagistică dintre bici și iarba astfel denumită. Această posibilă explicație trebuie completată cu o alta, anume că semințele ajung la maturitate în preajma sărbătorii sfintului Ilie.

¹²³ Borza 1968: 234. Planta înflorește în preajma sărbătorii nașterii sfintului Ion.

¹²⁴ Borza 1968: 244.

¹²⁵ Bejan 1991: 166. Fructele arbustului sînt comestibile și se coc în perioada mai-iunie.

¹²⁶ Borza 1968: 244. Drăgulescu 2010: 321 notează că aceasta este o plantă aromatică.

¹²⁷ Borza 1968: 244.

- **personaje biblice:** Adam: *palma-lui-Adam*¹²⁸ (*Symphytum officinale*); Aron: *barba-lui-Aron*¹²⁹ (*Arum maculatum*); Avram: *lemnul-lui-Avram*¹³⁰ (*Vitex agnus-catus*); Iuda: *urechea-Iudei*¹³¹ (*Peziza coccinea*, actually *Sarcoscypha coccinea*); Solomon: *pecetea-lui-Solomon*¹³² (*Polygonatum*) etc.

- **sărbători:** Pastele: *floarea-Paştelui*¹³³ (*Anemone nemorosa*); Rusaliile: *florile Rusaliilor*¹³⁴ (*Philadelphus coronarius*).

Celălalt tipar genitival dominant în formarea unor fitonimelor analitice cu rezonanță creștină, [nume + nume], acoperă alte subdomenii, cel mai bine reprezentate în dicționarele și enciclopediile etnobotanice românești fiind cele referitoare la:

- **diavol:** *ardeiul-dracului*¹³⁵ (*Polygonum hydropiper*); *banul-diavolului*¹³⁶ (*Thlaspi arvense*); *barba-dracului*¹³⁷ (*Cuscuta epithimum*); *buruiana-dracului*¹³⁸

---

¹²⁸ Bejan 1991: 51. Drăgulescu 2010: 446 presupune că denumirea populară este o figură de stil fără legătură cu vreuna din caracteristicile și proprietățile plantei.

¹²⁹ Borza 1968: 205. Quattrocchi (2000/I: 208) demonstrează că denumirea științifică are ca sursă etimologică gr. *aron* 'plantă cățărătoare', așadar diversele denumiri populare referitoare la Aron sînt, cel mai probabil, roade ale etimologiei populare.

¹³⁰ Borza 1968: 250. Drăgulescu 2010: 352 argumentează că denumirea populară românească este un calc lingvistic dezvoltat după un model denominativ a cărui origine trebuie căutată în latina botanică medievală, *arbor Abrahe*; după acest tipar științific primitiv s-a dezvoltat o pletoară de denumiri etnobotanice europene: germ. *Ambrahamsbaum*, rus. *Avramovo derevo* sau magh. *Abráhám fája*.

¹³¹ Bejan 1991: 57. Drăgulescu 2010: 639 evidențiază existența unei legende botanice potrivit căreia după ce Iuda s-a spînzurat de ramura unui copac, una din urechile lui s-a lipit de o ramură și s-a prefăcut în ciupercă.

¹³² Borza 1968: 270. Drăgulescu 2010: 471 notează că denumirea populară românească este un calc lingvistic după model maghiar, *Salamon pecsét*, explicație propusă mai întîi de Borza 1958: 204, 208, care observă că în lexiconul lui Teodor Corbea există numeroase „traduceri” ale unor termeni maghiari din lucrarea lui Molnár Adalberi, *Lexicon Latino-Graeco-Ungaricum*, Hanoviae, 1611. Tot calcuri lingvistice sînt considerate și fitonime precum *lemnul lui D-zeu*, *pita lui svîntu Ioan*, *iarba Mariei Magdalenei*, *iarba crucii* și *lemnul lui Avram*.

¹³³ Borza 1968: 234. Planta înflorește în preajma Paștilor. Simion Florea Marian (2008/I: 645ff) compilează o listă bogată de denumiri regionale și menționează legenda botanică care creditează tiparul denominativ etnobotanic. În plus, autorul amintește și întrebuițările terapeutice ale plantei.

¹³⁴ Borza 1968: 235. Planta înflorește în preajma Rusaliilor.

¹³⁵ Borza 1968: 203. Drăgulescu 2010: 42 observă că numele stă în legătură cu gustul foarte iute al ardeiului.

¹³⁶ Borza 1968: 205. Drăgulescu 2010: 53 arată că denumirea populară reflectă asemănarea dintre aspectul capsulelor cu semințe și cel al monedelor.

¹³⁷ Borza 1968: 205. După Drăgulescu 2010: 56, această plantă parazită seamănă cu o barbă. Constituentul lexical hipotactic semnalează caracterul parazit al plantei.

¹³⁸ Borza 1968: 212. Drăgulescu 2010: 112 argumentează că referirea la diavol evidențiază atributele negative ale plantei, respectiv înfățișarea dizgrațioasă și prezența spinilor. Din acest punct

(*Echinops sphaerocephalus*); *busuiocul-dracului*¹³⁹ (*Galinsoga parviflora*); *capul-dracului*¹⁴⁰ (*Trifolium pratense*); *căruța-dracului*¹⁴¹ (*Eryngium campestre*); *coada-dracului*¹⁴² (*Potentilla anserina*); *coasta-vrășmașului*¹⁴³ (*Asparagus officinalis*); *cornul-dracului*¹⁴⁴ (*Aruncus vulgaris*); *cuibul-necuratului*¹⁴⁵ (*Veronica chamaedrys*); *dintele-dracului*¹⁴⁶ (*Bidens tripartitus*); *fasola-dracului*¹⁴⁷ (*Aristolochia clematidis*); *iarba-dracului*¹⁴⁸ (*Datura stramonium*); *mușcata-dracului*¹⁴⁹ (*Scabiosa atropurpurea*, *Knautia arvensis*); *mușcatul-dracului*¹⁵⁰ (*Succisa pratensis*); *pușca-dracului*¹⁵¹ (*Dianthus carthusianorum*); *spata-dracului*¹⁵² (*Dryopteris filix-mas*, *Dryopteris*

de vedere, trebuie arătat că numeroase fitonime analitice care includ constituentul *drac* sau sinonimele acestui termen codifică trăsături negative precum ‘invaziv’, ‘parazit’, ‘țepos’, ‘toxic’, ‘urît’ ș.a.

¹³⁹ Borza 1968: 214. Drăgulescu 2010: 122 consideră că buruiana are impact negativ asupra culturilor.

¹⁴⁰ Borza 1968: 215. Inflorescența trifoiului este asemănată cu un cap de drac încornorat (cf. Drăgulescu 2010: 130).

¹⁴¹ Borza 1968: 217. În denumirea populară sînt codificate două caracteristici ale plantei: aspectul ei urît, țepos, și proprietatea tulpinii de a se desprinde de rădăcină și de a se lăsa purtată de vînt pentru ca semințele să poată fi mai bine împrăștiate (Drăgulescu 2010: 144).

¹⁴² Borza 1968: 223. Drăgulescu 2010: 183 oferă argumente în sprijinul ipotezei că numele popular se datorează unei atracții paronimice care a transformat denumirea *coada racului*, motivată de aspectul general al plantei („coada de rac”), în denumirea *coada dracului*. Totuși, coada țepoasă a diavolului prefigurată în imaginarul popular poate, la fel de bine să fi constituit prototipul denominativ.

¹⁴³ Borza 1968: 223. Asemănarea dintre aspectul asparagusului și forma coastelor omenești ar fi putut contribui la motivarea acestei denumiri științifice (Drăgulescu 2010: 188), dar nu este cu totul greșit să presupunem că și legenda creării Evei dintr-o coastă de diavol ar fi putut favoriza apariția unui asemenea fitonim.

¹⁴⁴ Borza 1968: 224. Drăgulescu 2010: 201 consideră că nici una din caracteristicile plantei nu motivează denumirea populară.

¹⁴⁵ Borza 1968: 227. Drăgulescu 2010: 219 menționează o legendă botanică prin care fitonimul popular este explicat.

¹⁴⁶ Borza 1968: 229. Numele popular reflectă forma de dinte a semințelor care se agață de vietățile ce trec pe lângă plantă.

¹⁴⁷ Borza 1968: 231. Drăgulescu 2010: 242 notează că această plantă toxică seamănă la aspect cu fasolea.

¹⁴⁸ Borza 1968: 243. Capsulele țepoase ale plantei conțin semințe toxice.

¹⁴⁹ Borza 1968: 262. Potrivit imaginației populare, această plantă ar fi fost mușcată de un drac (Drăgulescu 2010: 419).

¹⁵⁰ Borza 1968: 262. Drăgulescu 2010: 419 argumentează că denumirea botanică medievală *morbus-diaboli* este sursa „copiată” de multe denumiri populare prezente în limbile popoarelor europene.

¹⁵¹ Bejan 1991: 115.

¹⁵² Bejan 1991: 56. Drăgulescu 2010: 578 subliniază că denumirea este bazată pe analogia instituită între frunzele plantei și spata războiului de țesut.

spinulosa, Phyllitis scolopendrium, Pteridium aquilinum); *spinul-dracului*¹⁵³ (Eryngium campestre); *stupitul-satanei*¹⁵⁴ (Russula ermetica) etc.

- **oameni ai bisericii**: popa: *banul-popii*¹⁵⁵ (Lysimachia nummularia); *barba-popii*¹⁵⁶ (Viola tricolor); *caii-popii*¹⁵⁷ (Aconitum napellus); *capul-popii*¹⁵⁸ (Trifolium pratense); *cașii-popii*¹⁵⁹ (Globaria gigantea); *căciula-popii*¹⁶⁰ (Euonymus europaeus); *căldărușa-popii*¹⁶¹ (Nicandra physaloides); *crucea-popii*¹⁶² (Abutilon theophrasti); *desagii-popii*¹⁶³ (Aristolochia clematidis); *iarba-popilor*¹⁶⁴ (Phalaris arundinacea); *lingura-popii*¹⁶⁵ (Aristolochia clematidis, Asarum europaeum); *săpunul-popii*¹⁶⁶ (Saponaria officinalis); *straița-popii*¹⁶⁷ (Capsella bursa-pastoris) etc.; călugărul: *barba-călugărului*¹⁶⁸ (Conium maculatum); *capul-călugărului*¹⁶⁹ (Leontodon autumnalis);

¹⁵³ Bejan 1991: 141.

¹⁵⁴ Bejan 1991: 115.

¹⁵⁵ Borza 1968: 205. Frunzele cu aspect rotunjit sune asemenea unor monede (cf. Drăgulescu 2010: 53).

¹⁵⁶ Bejan 1991: 48. Cromatica și aspectul florilor sînt în mod ingenios asemănaute cu barba lungă a unui venerabil slujitor al bisericii (cf Drăgulescu 2010: 57).

¹⁵⁷ Borza 1968: 215. Drăgulescu 2010: 124 arată că florile plantei seamănă cu un cap de cal, fitonimul analitic fiind, probabil, o referință umoristică la stereotipul comportamental al popii-personaj folcloric.

¹⁵⁸ Borza 1968: 215.

¹⁵⁹ Borza 1968: 216. Gigantica ciupercă albă este, în tradiția etnobotanică românească, asemuită cu cașul.

¹⁶⁰ Bejan 1991: 105. Fitonimul reflectă similitudinea dintre inflorescența plantei și acoperămîntul purtat pe cap de preoți (cf. Drăgulescu 2010: 137).

¹⁶¹ Borza 1968: 216. Aghiazma este purtată în căldărușe de preoții care vizitează, cu diferite ocazii, casele creștinilor, iar acest comportament ritualic pare să fi motivat, în imaginația populară, asemănarea dintre florile plantei și vasul ritualic întrebuințat de cler (cf Drăgulescu 2010: 138).

¹⁶² Borza 1968: 226. Drăgulescu 2010: 213 notează că fructele acestei plante erau în trecut folosite pentru a imprima semnul crucii pe prescuri.

¹⁶³ Borza 1968: 229. Fructele plantei au aspect de desagă.

¹⁶⁴ Borza 1968: 244. Drăgulescu 2010: 319 observă că denumirea populară evidențiază prețuirea de care se bucură în popor această plantă ornamentală, aspect probat de seria de nume înrudite imagistic: *brîul Maicii Domnului*, *iarba lui Dumnezeu*, *iarba preoților*, *iarbă frumoasă* etc.

¹⁶⁵ Borza 1968: 252. Drăgulescu 2010: 358 consideră că fitonimul trebuie explicat prin vechiul obicei preoțesc de a le administra un tratament bolnavilor de febră tifoidă (*lingoare*).

¹⁶⁶ Bejan 1991: 130. Denumirea punctează proprietățile saponine ale plantei (cf. Drăgulescu 2010: 549).

¹⁶⁷ Bejan 1991: 108. Cel mai răspîndit nume popular al plantei este *traista-ciobanului*.

¹⁶⁸ Drăgulescu 2010: 55. Inflorescența albă a plantei este asemuită cu barba lungă și albă a unui călugăr bătrîn.

¹⁶⁹ Borza 1968: 215. Inflorescența plantei este asemănată cu acoperămîntul de cap al monahilor.

*floarea-călugărului*¹⁷⁰ (*Vaccaria pyramidata*); *potcapul-călugărului*¹⁷¹ (*Leontopodium alpinum*) etc.

La rigoare, pot fi adăugate și alte subdomenii menite să evidențieze cât de complexă este reflectarea imaginariului popular creștin în denumirile de plante:

- **raiul**: *cheița-raiului*¹⁷² (*Commelina communis*, *Zinnia elegans*); *floarea-raiului*¹⁷³ (*Allium montanum*, *Chrysanthemum cinerariifolium*, *Geranium macrorrhizum*), *iarba-raiului*¹⁷⁴ (*Tanacetum vulgare*); *masa-raiului*¹⁷⁵ (*Sedum album*); *măturoiul-raiului*¹⁷⁶ (*Artemisia annua*) etc.

- **crucea**: *iarba-crucii*¹⁷⁷ (*Hypericum perforatum*), *ziua-crucii*¹⁷⁸ (*Aster salignus*) etc.

3. Concluzii

Descrierea unor denumiri etnobotanice românești cu rezonanță creștină reliefează, dacă se au în vedere subdomeniile de referință prezentate, o descoperire importantă, anume că imaginariul botanic popular este organizat în jurul unor prototipuri onomasiologice, *Dumnezeu*, *Fecioara Maria*, *sfinții*, *diavolul*, *clerul*, adică în jurul personajelor tutelare ale creațiilor folclorice românești dezvoltate și puse în circulație sub influența creștinismului. Centralitatea acestor prototipuri denominative este dovedită de numărul mare de realizări lexicale create pe baza lor. În absența unor studii cantitative riguroase menite să evalueze cu acuratețe frecvența unor astfel de prototipuri în vocabularul etnobotanic românesc, cercetarea empirică a dicționarelor și enciclopediilor etnobotanice românești susține, în datele ei generale, teza formulată de Bejan, potrivit căreia lexicalizările unor embleme creștine precum

---

¹⁷⁰ Borza 1968: 234. Drăgulescu 2010: 256 afirmă că florile plantei se aseamnă cu acoperământul de cap al monahilor.

¹⁷¹ Bejan 1991: 114.

¹⁷² Borza 1968: 219. Drăgulescu 2010: 156 consideră că numele este o metaforă nemotivată de caracteristicile biologice ale plantei.

¹⁷³ Borza 1968: 234. Conform explicațiilor oferite de Drăgulescu 2010: 260, în timp ce denumirea etnobotanică a plantelor *Chrysanthemum cinerariifolium* sau *Geranium macrorrhizum* reflectă proprietățile aromatice ale specimenelor respective, numele comun al plantei *Allium montanum* este creat prin atracție paronimică, de la denumirea *floarea aiului*.

¹⁷⁴ Borza 1968: 244. Mirosul plăcut al acestei plante aromatice a favorizat răspândirea credinței populare că parfumul plantei este similar celui din grădina raiului (cf. Drăgulescu 2010: 320).

¹⁷⁵ Borza 1968: 255. Fitonimul pune în valoare analogia dintre aspectul general al plantei și obiectele imaginare din rai (Drăgulescu 2010: 373).

¹⁷⁶ Borza 1968: 258.

¹⁷⁷ Borza 1968: 243. Denumirea populară are oglindire folclorică în producțiile populare care înfățișează crucificarea lui Hristos.

¹⁷⁸ Bejan 1991: 126. Compusul etnobotanic semnaleză că planta înflorește în preajma sărbătorii cunoscute în popor drept *Ziua Crucii* (14 septembrie).

drac, Maica Domnului și popă ocupă o poziție centrală în vocabularul popular al plantelor. Întrucât numele comune de plante nu pot fi despărțite de spiritul viu și creativ al poporului, ceea ce trebuie adăugat este că acest statut dominant trebuie corelat cu vastul corpus literar popular în care personajele respective figurează și se încarcă de simbolism.

Unul dintre efectele cele mai pregnante ale codificării, în denumirile etnobotanice, a unor bogate reprezentări culturale este *polarizarea imaginarului botanic cu rezonanță creștină*: în viziunea dătătorilor de nume, lumea vegetală este despărțită în două arii vaste, cea a plantelor benefice, înzestrate, în chip real sau imaginar, cu atribute pozitive, și cea a plantelor malefice, posesoare ale unor atribute negative autentice sau închipuite. Consecința firească a acestei polarități este dezvoltarea unui vocabular etnobotanic structurat. O altă consecință semnificativă a opoziției fundamentale dintre bine și rău este conceptualizarea contrastivă a universului supranatural. În timp ce Dumnezeu, Maica Domnului și sfinții sînt înfățișați într-o lumină profund omenească, diavolul este mai degrabă portretizat ca animal, aspect convergent cu ideologia creștină, și mai ales cu viziunea apocaliptică, prin care se atribuie diavolului statut de bestie, fiară ș.a.

Deosebit de plastice ne par conceptualizarea și portretizarea ființelor de sorginte divină după tiparele profunde ale lumii țărănești. Metafora conceptuală potrivită pentru a rezuma această configurație a imaginarului colectiv este Divinitatea e o ființă umană. În imaginația poporului, Dumnezeu, Maica Domnului și sfinții poartă - dacă luăm aminte la imagistica propusă prin numele populare de plante - haine¹⁷⁹ și încălțări¹⁸⁰ tradiționale românești și se folosesc de obiecte tipice gospodăriei tradiționale românești¹⁸¹. În opoziție cu aceste note de portret conceptual profund umane, imaginarea diavolului se înscrie adesea în limitele de cuprindere ale metaforei conceptuale diavolul e o fiară. Conform imagisticii conservate în fitonimele populare cu rezonanță creștină, diavolului i se atribuie adesea aparență animalieră. În viziunea poporului, acesta nu trăiește în civilizație, ci în sălbăticia naturală¹⁸², are aspect înfricoșător¹⁸³ și comportament agresiv¹⁸⁴. Această conceptualizare este completată de o alta, diavolul e o ființă umană. În acord cu această a doua direcție de conceptualizare imagistică, dracului i se atribuie chip uman, această proiecție fiind

¹⁷⁹ *brîul-Maicii-Domnului* (Phalaris arundinacea); *cămașa-Domnului* (Convolvulus arvensis) etc.

¹⁸⁰ *curelele de opinci ale Domnului Hristos* (Triglochin palustre); *papucul-Domnului* (Cypripedium calceolus) etc.

¹⁸¹ *biciul-lui-Sf. Ilie* (Poa nemoralis); *lingura-Maicii-Domnului* (Cochlearia officinalis), *mătura-Maicii-Precista* (Artemisia annua); *scaunul-Domnului* (Phlox paniculatus) etc.

¹⁸² *cuibul-necuratului* (Veronica chamaedrys).

¹⁸³ *coada-dracului* (Potentilla anserina); *cornul-dracului* (Aruncus vulgaris).

¹⁸⁴ *mușcatul-dracului* (Succisa pratensis).

frecvent realizată în mod indirect, prin lexicalizări metonimice de tipul *pars pro toto*¹⁸⁵, sau este surprins, tot în manieră indirectă, în acțiuni și activități specific omenești, precum mersul cu căruța¹⁸⁶ sau trasul cu pușca¹⁸⁷.

Stratul creștin al acestei viziuni asupra universului supranatural nu ne împiedică să observăm existența unui substrat imagistic mai vechi, conservat în numele etnobotanice cu rezonanță precreeștină. De fapt, ceea ce pare să fi declanșat și catalizat înlocuirea fitonimelor cu orizont imagistic păgîn cu nume de plante avînd rezonanță creștină este izomorfismul celor două straturi conceptual-imagistice. Pertinența acestei supoziții este asigurată de termeni etnobotanici care oglindesc concurența din sursele denominative popular-mitologice și cele creștine. Astfel, nume de plante precum *busuiocul-sfintelor* (*Tanacetum balsamita*) și *iarba-sfintelor* (*Artemisia arboratum*) subliniază practica de a atribui ființelor supranaturale aparținînd mitologiei populare denumiri eufemistice de tip creștin¹⁸⁸. În plus, cele două denumiri au fost dublate de fitonime cu rezonanță explicit creștină, *izma-Maicii-Precista* (*Tanacetum balsamita*) și *iarba-lui-Dumnezeu* (*Artemisia arboratum*) iar acest proces de convertire denominativă a afectat atît plantele binefăcătoare cît și plantele considerate din unghiul atributelor lor negative; de pildă, pentru *Datura stramonium* dicționarele etnobotanice înregistrează atît nume de sorginte popular-mitologică cît și nume cu rezonanță creștină: *mărul-strigoiiului*¹⁸⁹ vs. *iarba-dracului*. Asemenea schimbări de ordin conceptual și denominativ reliefează atît temeurile cultural-ideologice ale istoricului lingvistic al plantelor cît și dimensiunea antropologică a modelului empiric care întreține viața terminologiilor populare.

În sfîrșit, este important să punem în valoare *relativitatea* modelelor denominative naive (empirice). Vocabularul popular al plantelor oferă posibilitatea de a demonstra că, în interiorul unei culturi, una și aceeași realitate capătă în perioade și regiuni distincte desemnări multifacțetate. Știut fiind că nici modelul denominativ științific, nici cel popular nu epuizează codificarea integrală a caracteristicilor biologice ale plantelor, raportul relativ *nume-obiect* este istoric dezvoltat din mai multe unghiuri de numire. Dacă adoptăm o perspectivă diacronică asupra numirii plantelor, am putea observa că unele din faptele de limbă înregistrate

¹⁸⁵ *barba-dracului* (*Cuscuta epithimum*).

¹⁸⁶ *căruța-dracului* (*Eryngium campestre*).

¹⁸⁷ *pușca-dracului* (*Dianthus carthusianorum*).

¹⁸⁸ Străvechi spirite feminine, *ielele* (Pamfile 2008/II: 254) au denumiri populare eufemistico-onorifice menite să le trezească bunăvoința: *milostivele*, *doamnele*, *frumoasele sau sfintele*. Aceste denumiri sînt irizări lingvistice ale interdicției de a invoca numele unei ființe supranaturale considerate periculoase.

¹⁸⁹ Drăgulescu 2010: 390 notează că denumirea populară ilustrează analogia dintre forma unui măr și aspectul de ou al capsulei cu seminței.

în sincronia dicționarilor etnobotanice ca echivalențe denominative ne apar, în evoluția cultural-istorică a limbii, drept realizări complementare. De exemplu, *Artemisia annua* este denumită în popor *lemnul-Maicii-Domnului*, pentru a se semnala că este vorba despre un arbust, *mătura-Maicii-Precista* sau *măturoiul-raiului*, pentru a se arăta că din crengile acestei plante se făceau mături, și *părul-Maicii-Domnului*, pentru a se evidenția că arbustul are ramuri lungi și subțiri ca firul de păr, cu frunze mici și delicate. În imaginația vie a poporului, aceste caracteristici biologice obiective au fost dublate de atribute subiective: așa cum gospodina își ține casa curată, tot astfel și Maica Domnului are grijă de paradis.

Tot pe seama relativității trebuie puse și aparentele contraste între desemnări. Planta denumită științific *Aristolochia clematitis* are, conform dicționarilor etnobotanice, reflectări contradictorii dacă se iau ca reper izvoarele semantice ale elementelor constitutive: *fasola-dracului*, *desagii-popii*, *lingura-popii* etc. Și în acest caz, avem de-a face tot cu realizări complementare, motivate de unghiuri empirice distincte. Prima denumire populară sugerează că planta este otrăvitoare și că frunzele ei seamănă cu cele de fasole, cel de-al doilea nume codifică informații legate de forma capsulei cu semințe, iar ultimul fitonim menționat atrage atenția asupra formei de linguriță a florilor.

Astfel de exemple și multe altele prezente în vocabularul popular al numelor de plante relevă în mod plener relevanța cultural-istorică a faptelor de limbă, condiția lor de embleme ale viziunii populare, etnocentrice, asupra lumii.

(Publicat în „Text și discurs religios”, nr. 5/2013, p. 313-334)

Bibliografie

- ****Oxford Latin Dictionary*, Oxford, Clarendon Press, 1968.
- Iohan Bauhini [Johann Bauhin], 1591, *De Plantis a' Divis Sanctis've Nomen Habentibus*, Apud Conrad Waldkirch, Basileae.
- Peter Bernhardt, 2008, *Gods and Goddesses in the Garden: Greco-Roman Mythology and the Scientific Names of Plants*, Rutgers University Press.
- Alexandru Borza, 1958, „Numiri românești de plante în vocabulare și dicționare din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea”, *Cercetări de lingvistică*, Cluj-Napoca, Anul III, pp. 199-218.
- Alexandru Borza (coord.), 1968, *Dicționar etnobotanic*, Editura Academiei R.S.R., București.
- James Britten, Robert Holland, 1886, *A Dictionary of English Plant-Names*, Trübner & Co., Ludgate Hill, London.
- Hadumod Bussmann, 1996, *Routledge Dictionary of Language and Linguistics*, Routledge, London, New York
- Gheorghe Chivu (ed.), 2008, *Dictionarium Valachico-Latinum*. Primul dicționar al limbii române, studiu introductiv, ediție, indici și glosar de Gh. Chivu, Editura Academiei, București.

- Gheorghe Chivu, 2010, „Nume de plante în Dictionarium valachico-latinum”, în Rodica Zafiu et al. (editori), *Limba română. Controverse, delimitări, noi ipoteze*, Actele celui de al 9-lea Colocviu al Catedrei de limba română (București, 4-5 decembrie 2009), I, Editura Universității din București, , pp. 333-340.
- David Crystal, 2008, *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*, sixth edition, Blackwell Publishing.
- Angelo de Gubernatis, 1878-1882, *La Mythologies des plantes ou les légendes du règne végétal*, vol. I, 1878, vol. II, 1882, C. Reinwald & C-ie, Libraires-Editeurs, Paris
- Constantin Drăgulescu, 2010, *Dicționar explicativ al fitonimelor românești*, Editura Universității „Lucian Blaga”. Sibiu.
- Mircea Eliade, 1936, „Maica Domnului”, *Familia*. Revistă lunară de cultură, seria III, anul III, nr 6, iulie-august 1936, pp. 33-38.
- Richard Folkard, 1892, *Plant Lore, Legends and Lyrics. Embracing the Myths, Traditions, Superstitions and Folk-Lore of the Plant Kingdom*, second edition, Sampson Low, Marston & Company Limited, London.
- David Gledhill, 2008, *The Names of Plants*, fourth edition, Cambridge University Press, Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo.
- G. T. Lemmon, 1878, „Honorary Names in Scientific Nomenclature”, *Botanical Gazette*, vol. 3, No. 7 (Jul., 1878), pp. 61-64.
- T.S. Lindsay, 1923, *Plant Names*, *The Sheldon Press*, London, *The Macmillan Co.*, New York and Toronto.
- Caroli Linnaei [Linné, Carl von], 1737, *Critica Botanica in qua Nomina Plantarum Generica, Specifica & Variantia Examini Subjiciuntur Selectiora Confirmatur Indigna Rejiciuntur; simulque Doctrina circa Denominationem Plantarum Traditur*, Lugduni Batavorum, Apud Conradum Wishoff.
- Carl von Linné, 2003, *Linnaeus' Philosophia Botanica* translated by Stephen Freer, Oxford University Press.
- Simion Florea Marian, 1904, *Legendele Maicii Domnului. Studiu folkloristic*, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”.
- Simion Florea Marian, 2008-2010, *Botanica poporană română*, vol. I, Editura Mușatinii, Suceava, 2008, vol. II și III, Editura Academiei Române, Suceava, 2010.
- Lytton John Musselman, 2012, *A Dictionary of Bible Plants*, Oxford University Press.
- Elena Niculiță-Voronca, 2008, *Datinile și credințele poporului român. Adunate și așezate în ordine mitologică*, 2 vols., Editura Saeculum Vizual, București.
- Tudor Pamfile, 2008, *Mitologia poporului român*, 2 vol., Editura Vestala, București.
- Z. C. Panțu, 1906, *Plantele cunoscute de poporul român*, Institutul de Arte Grafice și Editură „Minerva”, București.
- Constantin Pîrvu, 2002-2005, *Enciclopedia plantelor*, 4 vol., Editura Tehnică, București.
- Dr. E. Pop, 1930a, „Cei dintii culegători ai numelor românești de plante”, I, *Țara Bîrsei*, Anul II, No 2, Martie-Aprilie 1930, pp. 164-174.
- Dr. E. Pop, 1930b, „Cei dintii culegători ai numelor românești de plante”, II, *Țara Bîrsei*, Anul II, No 3, Mai-Iunie 1930, pp. 234-244.

- Umberto Quattrocchi, 2000, *CRC World Dictionary of Plant Names. Common Names, Scientific Names, Eponyms, Synonyms and Etymology*, Vol. I. A-C, vol. II. D-L, vol. III. M-Q, vol. IV. R-Z, CRC Press, Boca Raton, London, New York, Washington D.C.
- Umberto Quattrocchi, 2006, *CRC World Dictionary of Grasses. Common Names, Scientific Names, Eponyms, Synonyms and Etymology*, Vol. I. A-C, vol. II. E-O, vol. III. P-Z, CRC Taylor & Francis Group, Boca Raton, London, New York.
- Eugène Rolland, 1896-1914, *Flore populaire ou histoire naturelle des plantes dans leurs rapports avec la linguistique et le folk lore*, 11 tomuri, Paris, Pentru nevoiele lucrării de față a fost consultat îndeosebi vol. IV, Librairie F. Staude, Paris, 1903.
- William T. Stearn, 1983, *Botanical Latin*, third edition, revised, David & Charles, Newton Abbot, London, North Pomfret.
- G. Dem. Teodorescu, 1885, *Poesii populare române*, Tipografia Modernă Gregorie Luis, București.
- T. F. Thiselton-Dyer, 1889, *The Folk-lore of Plants*, D. Appleton and Company, New York.
- Grigore G. Tocilescu, Christea N. Țapu, 1980, *Materialuri folcloristice*, 3 vol., Editura Minerva, București.
- Donald C. Watts, 2007, *Elsevier's Dictionary of Plant Lore*, Elsevier, Amsterdam, Boston, Heidelberg, London, New York, Oxford, Paris, San Diego, San Francisco, Singapore, Sydney, Tokyo.
- Gabriele vom Bruck, Barbara Bodenhorn (ed.), 2006, *The Anthropology of Names and Naming*, Cambridge University Press.